

дартів; 2) розробити стратегію створення національного дискурсу, глобального українського гуманітарного простору та вітчизняних моделей стратегічних гуманітарних ініціатив; 2) цілеспрямовано здійснювати інформаційно-аналітичний супровід реалізації зовнішньої політики України; 3) організувати повноцінне науково-методичне, нормативно-правове, інституціональне, фінансове, кадрове, інформаційне, технічне забезпечення розвитку українознавства, державної політики пам'яті, іміджевої політики та ребрендингу, «мозкових центрів»; 4) всебічно сприяти розвитку фундаментальної україністики, фундації за кордоном українських наукових центрів, кафедр україністики та надавати всебічну державну підтримку вже існуючим інституціям, включитися в розвиток загальноєвропейського гуманітарного простору та формування західного академічного дискурсу; 5) залучати діаспорні кадри до реалізації проектів з посилення інформаційної присутності України в закордонному комунікативному просторі, захисту, лобіювання та презентації інтересів України; 6) створити власне лобі у закордонних політичних та державних структурах; 7) використовувати у сфері зовнішньої політики синергію усіх напрямів дипломатії: публічну, громадську, культурно-гуманітарну, діаспоральну, дипломатію засобів масових комунікацій та інтернет-мереж.

1. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». – К.: НІСД, 2014. – 148 с. 2. Гавра Д. Имидж России: интегральная модель / Д. Гавра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.advertology.ru/article80701.htm>. 3. Гавров С. Н. Модернизация России: постимперский транзит: Монография / С. Н. Гавров. Предисловие Л. С. Перепелкина / С. Н. Гавров. – М.: МГУДТ, 2010. – 269 с. 4. Дацюк С. Дискурсивная война между Украиной и Россией / С. Дацюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylyya.net/analyt/society/sergey-datsyuk-diskursivnaya-voyna-mezhdu-ukrainoy-i-rossiey.html>. 5. Дослідження сприйняття України (Міністерство закордонних справ України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://brandukraine.org/uk/>. 6. Дугин А. Основы Геополитики А. Дугин. – М.: АРКТОГЕЯ-центр, 2000. – 928 с.; Дугин А. Евразийский ренванш России / А. Дугин. – М.: ЭКСМО, 2014. – 256 с. 7. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст. 527) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>. 8. Костенко Л. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала. Лекція / Ліна

Костенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ridnavira.org/index.php/9-bez-kategoriji/607-lina-kostenko-humanitarna-aura-natsii-lektsiia>. 9. Міхнік А. Сьогодні на Сході України вирішується майбутнє всього ЄС / Адам Міхнік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.ua/articles/comments-newspaper/sogodni-na-shodi-ukrayini-virishuyetsya-majbutnye-vsogo-es/572165>. 10. Пахльовська О. Гуманітарна освіта і розвиток україністики / О. Пахльовська // «Україна – діаспора» сьогодні: Криза і перспектива: наукове видання / О. Пахльовська. – Київ: Академія, 2002. – С. 40–45. 11. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни / Г. Почепцов. – К.: Вид-дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – 497 с. 12. Русакова О. Ф., Русаков В. М. PR-Дискурс: Теоретико-методологический анализ / О. Ф. Русакова, В. М. Русаков. – Екатеринбург: УрО РАН, Институт международных связей, 2008. – 340 с. 13. Рябчук М. До проблеми українсько-російських «асиметричних» відносин: дискурс домінування / М. Рябчук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2006. – № 15. 14. Саїд Е. Орієнталізм / Е. Саїд. Пер. з англ. В. Шовкун. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 511 с. 15. Соціоаналіз П'єра Бурдьє. Альманах Російсько-французького центра соціології і філософії Інституту соціології Російської Академії наук. – М.: Інститут експериментальної соціології; СПб.: Алетейя, 2001. – 288 с. 16. Стратегія національної безпеки України Затверджено Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>. 17. Томпсон Е. Едвард Саїд і польське питання. Проти культурної неспроможності периферії / Е. Томпсон. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vpered.wordpress.com/2009/05/31/thompson-said-and-poland/>. 18. Умланд А., Солоненко І. План «Б» для Брюсселя / А. Умланд, І. Солоненко // Дзеркало тижня. – 16.11.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/POLITICS/plan_b_dlya_bryusselya_ukrainaes_posle_vyborov_.html. 19. Фуко М. Порядок дискурсу. Інаугураційна лекція в Колледжі де Франс прочитана 2 декабля 1970 года / Мішель Фуко // Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет / Пер. с фр. – М.: Касталь, 1996. – 448 с. 20. Umland A. Schaut auf dieses Land! / A. Umland. // Die Welt. – 27.10.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.welt.de/print/die_welt/debatte/article110223874/Schaut-auf-dieses-Land.html. 21. Ferguson N. The Meaning of Kissinger A Realist Reconsidered / N. Ferguson // Foreign Affairs. – 2015. – № 5. 22. Jervis R. The Logic of Images in International Relations / R. Jervis. – Princeton: Princeton University Press, 1970; Jervis R. Perception and Misperception in International Politics / R. Jervis. – Princeton: Princeton University Press, 1976. 23. Walt S. M. International relations: one world, many theories / S. M. Walt // Foreign Policy. – 1998. – Spring [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.findarticles.com/cf_0/m1181/n110/20492564/p1/article.jhtml?term.

УДК 94(477).94(4)

Тетяна Орлова

«Україна в європейському цивілізаційному вимірі» – новий перспективний курс у вищій школі

В світлі трансформаційних процесів, які прискорилися в Україні після Революції Гідності, зокрема, реформування системи освіти, пропонується запровадження читання нового курсу у вищих навчальних закладах, який покликаний дати фахівцям нової формації уявлення про підстави і перспективи європейської інтеграції нашої країни.

Ключові слова: Україна, Європа, цивілізація, цивілізаційний, культурно-історична спільнота, геополітика, євроінтеграція, реформування, модернізація.

Tetiana Orlova

«Ukraine in the European Civilization Dimension» as the New Prospective Subject for Universities

In the light of transformational processes that have accelerated in Ukraine after the Revolution of Dignity, in particularly, after the reform of education, it is proposed to introduce the teaching a new course in higher educational institutions, which is designed to provide the experts of the new formation with a vision of the foregrounds and prospects of European integration of our country.

Keywords: Ukraine, Europe, Civilization, Cultural Historical Community, Geopolitics, European Integration, Reform, Modernization.

Татьяна Орлова

«Україна в європейському цивілізаційному вимірі» – новий перспективний курс в вищій школі

В світі трансформаційних процесів, ускорених в Україні після Революції Гідності, в частині, реформування системи вищої освіти, пропонується введення нового курсу в вищих навчальних закладах, призначеного для фахівців нової форми представлення об'єктивних і перспективних європейської інтеграції нашої країни.

Ключеві слова: Україна, Європа, цивілізація, цивілізаційний, культурно-історична спільнота, геополітика, євроінтеграція, реформування, модернізація.

Сучасний етап розвитку світу і України характеризується складними кризовими процесами. Фактори впливу – різноманітні, зокрема це перехід деяких країн на рівень постіндустріалізму і неспроможність інших знайти своє місце за нових умов. Особливе напруження додається протиріччям між збереженням традицій і необхідністю модернізації, без якої країна або людина роковані на фатальне відставання. Якнайскраніше це протиріччя виявляється у системі освіти. Якщо раніше остання в цілому була більше орієнтована на те, щоб зберігати сформоване, то тепер вона має готувати людей до майбутнього, орієнтувати на винайдення і впровадження новацій. Нова парадигма вищої освіти націлена на надання майбутнім фахівцям компетентності, сенсом якої є розуміння. В широкому плані – розуміння того середовища, у якому їм доведеться жити і працювати. Вища освіта покликана окрім усього іншого навчити молодих людей адаптуватися до якісно інших умов життєдіяльності і господарювання, вбудовуватися в мінливе економічне, соціальне, культурне середовище. Проте, як показує досвід пострадянського часу, адаптивний потенціал наших співвітчизників виявився на вельми низькому рівні. Тривалий час існування під тиском російської цивілізації, яка певний час існувала у вигляді СРСР, значною мірою позбавив українство можливостей до самореалізації. Це – чи не головна причина специфічного ставлення до чужого успіху, часом неспроможність досягти свого. Освіта, особлива вища, повинна допомагати досягати успіху в тих справах, де бажано досягти самореалізації.

За законами синергетики – провідного наукового напрямку сучасного світу, який своїм головним завданням вважає виявлення та пізнання загальних закономірностей, що управляють процесами самоорганізації у системах різної природи, – будь-яка система, а це може бути і окрема людина, і ціла держава, мусить адекватно реагувати на зміну умов існування і відповідно змінювати своє поведіння. Інакше вона рокована на деградацію, тобто неуспіх. У синергетиці існує поняття «точка біфуркації» – це точка утворення можливих шляхів еволюції системи у нестійкому стані, точка, в якій нерівновага і непередбачуваність майбутнього системи досягає максимуму і потім долається. У точці біфуркації до швидкого розвитку процесу може призвести навіть малий вплив. В історії України це сталося після відмови президента В. Януковича підписати документи стосовно євроінтеграції у листопаді 2013 року. Революція Гідності – це подолання точки біфуркації. Якщо розглядати процес із цивілізаційних засад, напрям поступу України був визначений як повернення до європейської спільноти. Здійснення цього наміру виявилось вкрай складним. Насамперед, через те, що наша країна опинилася в епіцентрі зіткнення цивілізацій, про що висловилося чимало науковців [3; 4, с. 295–298; 6; 7; 11; 14, с. 5; 15].

Вірогідно, що усвідомлення зазначених обставин зумовило необхідність проведення Міжнародної конференції на тему «Українознавство в контексті світових цивілізаційних процесів». Перший ключ у досягненні успіху – це розуміння. Покликання конференції – через пояснення допомогти розумінню, аби сприяти успіху нашої країни на шляху до Європи. Як це зробити?

Конференція позиціонується як наукова. Серед призначень науки на одному з перших місць – допомога у вирішенні життєвих проблем. Серед проблем сучасної України – слабка реалізація наукових ідей на практиці. У ширшому впровадженні нових знань важлива роль належить освіті. Як зазначив міністр освіти і науки С. Квіт у своєму виступі 2 вересня 2015 р. на Першому національному телевізійному каналі, європейський шлях освіти – це поєднання науки і освіти [9].

Конференція проводиться у вищому навчальному закладі, який подібно іншим університетам перебуває у процесі трансформації, покликаних покращити підготовку фахівців для нової, європейської України. В цьому плані переглядаються навчальні плани і програми, висуваються нові. Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка пропонує курс «Україна в європейському цивілізаційному вимірі». Пропозиція спирається на врахування особливостей сучасного моменту розвитку України і досвід наукової діяльності й викладання у вищій школі. Також існує розуміння важливої проблеми, якою є інтеграція до європейської цивілізації як на рівні держави, так і на рівні особистості. Для здійснення такого амбітного наміру, насамперед, необхідне прийняття його здійсненності. Допомогти в цьому плані можуть відповідні соціогуманітарні заходи, зокрема ті, що реалізуються у сфері освіти.

Проблема є дуже актуальною, оскільки існуюча парадигма викладання у середній й вищій школі орієнтують на окремі курси історії України і всесвітньої, не даючи молодим людям цілісного уявлення про поступ саме європейської цивілізації, повернення до якої на державному рівні окреслено в якості визначальної мети подальшого розвитку країни. Для кожного українського громадянина важливо усвідомлення сенсу європейських цінностей і норм, адже зараз за умов аномії втрата життєвих орієнтирів є дуже небезпечною. Наслідками дезорієнтації частини населення, плюс ностальгія за життєвими орієнтирами інших цивілізацій, стали відторгнення Криму, події в Донецькій та Луганській областях, інші негативні явища.

Важливу роль у формуванні нових уявлень покликани відігравати університети та їх випускники, які нестинуть європейські ідеї до широкого загалу, поєднуючи їх із знаннями українських реалій. Ось чому запровадження пропонованого курсу є життєво необхідним. Ця навчальна дисципліна є прикладом поєднання наукових досліджень і практичної роботи.

Предметом її вивчення є головні тенденції і процеси поступу України впродовж століть, а також на сучасному етапі, що свідчить про її приналежність до європейського світу, а також головні тренди у розвитку Європи, які мають враховуватися у вибудовуванні української політики та її реалізації на різних рівнях і у різних сферах. Курс є складовою загально-гуманітарного комплексу наук, які пропонуються до вивчення студентам вищих навчальних закладів як гуманітарного, так і природничого профілю. Не повторюючи шкільних курсів, він має піднятися над ними, вкласти більше аналітичного матеріалу й узагальнень, аби сприяти висвітленню ролі і місця нашої країни у європейсь-

кій культурно-історичній спільноті, а також вибудовуванню власних життєвих стратегій і тактик молодого покоління.

Метою викладання зазначеної дисципліни є узагальнення історичної еволюції Європи та України на засадах цивілізаційного підходу, формування у студентів системного уявлення про провідні, визначальні основи, процеси і тенденції, які були притаманні обома спільнотам впродовж всієї історії, розуміння тих підстав, які дозволяють реалістично оцінювати українські перспективи стосовно євроінтеграції і бачити в ній життєву необхідність заради прогресу нашої країни. Основним завданням вивчення дисципліни «Україна в європейському цивілізаційному вимірі» є виявлення сутності, базових засад життєдіяльності європейської цивілізації, що є орієнтиром подальшого розвитку української нової незалежної держави і її громадян. В плані набуття загальноосвітньої компетентності студенти мають вміти застосовувати набуті знання з історії у повсякденній діяльності, для орієнтації в суспільно-політичному житті, оцінки суспільних явищ і подій, активної участі в євроінтеграційних процесах нашої країни.

Подібний курс в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка раніше ніколи не викладався. Видається, що аналогічна ситуація – в інших навчальних закладах держави. При тому, що вийшла друком ціла низка публікацій, присвячених євроінтеграції України [1; 2, с. 66–89; 5, с. 7–16; 8; 10, с. 224–24; 17; 18, с. 106–119; 19; 20 та ін.], всебічної і ґрунтовної розробки позначеної проблеми поки не спостерігається. Взагалі, цивілізаційний підхід не є вельми популярним у нашій країні. Хоча автором від початку 1990-х років на різних гуманітарних факультетах КНУ читався курс «Історія цивілізацій», двічі видавався курс лекцій [12; 13], в якому окремо подавалася історія Європи, однак і там саме місця і ролі України в європейській культурно-історичній спільноті не позначилося. Тому означений підхід, реалізований у пропонованому курсі, є цілковито новим.

Методологічно він виходить із засад сучасної цивіліграфії як науки і бере до уваги феномен глокалізації, тобто органічного поєднання процесів глобалізації та локалізації. Остання і втілюється у використанні матеріалів з історії Європи та України. Також має місце опертя на можливості « нової історичної науки », яка впродовж минулого століття затвердилася на Заході. Її сутність – рух в бік аналітичної міждисциплінарної історії, збагаченої теоретичними моделями суспільних наук (таким, як політологія, соціологія, економічна історія, історія міжнародних відносин, релігієзнавство, культурологія, історична психологія та ін.), на противагу традиційній історії, яка розглядалася виключно як галузь вузько зрозумілого гуманітарного знання, орієнтованого насамперед на подійність. В результаті були розроблені нові, більш ефективні прийоми аналізу і синтезу. Через це німецький історик Ю. Кокка назвав « нову історичну науку » « теоретично орієнтованою історією », можна сказати: « аналітично орієнтованою історією » [16]. Саме такий підхід дає можливість дати більш різнобарвну і водночас комплексну картину минулого, сучасного і майбутнього України в сфері європейської цивілізації.

Матеріал має розподілятися по двох великих змістових блоках. Перший – « Європейський цивілізаційний вимір: загальна характеристика », другий – « Україна: історичні і сучасні шляхи до Європи ». У вступній частині окреслюється роль Європи і України у світовій історії з точки зору науки про цивілізації. Особливе значення має висвітлення проблем модернізації в залежності від цивілізаційного типу суспільства. При цьому пояснюється поділ цивілізацій в залежності від характеру історичної динаміки на тради-

ційні, інноваційні і проміжні. Важливо наголосити на тому, що європейська цивілізація належить до інноваційних, а російська – до проміжних. Тим зумовлюються особливості розвитку обох, а також специфіка впливів на Україну. Оскільки курс є історичним, то подається короткий історичний нарис європейської цивілізації від виникнення до сьогодення. Окреслення європейського цивілізаційного виміру має починатися з характеристик духовних сфер: релігійних вірувань, розвитку освіти, ролі і значення науки, динаміки еволюції культури. Європа являє собою яскравий приклад політичної цивілізації, тому важливе значення мають характеристики політичних аспектів європейського цивілізаційного виміру. Враховуючи важливість економічних досягнень на сучасному етапі розвитку світу, слід охарактеризувати європейську економіко-цивілізаційну парадигму на різних етапах її поступу. Для українців конче необхідне розуміння сутності європейського способу життя, яке часом є хибним. Частина населення, особливо на Сході і Півдні країни, знала потужної дії російської пропагандистської машини, зокрема використання концепту « Гейропи ». Тому окремо має детально аналізуватися соціосфера європейської цивілізації в історичній ретроспективі та перспективі. Ця тема є вкрай важливою для нас з точки зору налаштованості перетворювати своє життя на європейський лад.

Теми другої частини курсу присвячені з'ясуванню місця і ролі України у європейській культурно-історичній спільноті від давнини до сучасності. Специфіка українського історичного шляху полягає у тому, що країна тривалий час перебувала у лімітрофі (лімесі) цивілізацій, і на неї потужно впливали декілька культурно-історичних спільнот. Кожна з них та її впливи мають розглядатися окремо з огляду на те, які прояви вони мають в наш час. Зазначені обставини призвели до того, що після здобуття незалежності Україна стикнулася із складними проблемами національної і геополітичної ідентичності. Останні роки стали чи не найскладнішим часом в історії нової держави. Стало зрозумілим, що національне відродження можливе на засадах зміни євразійських архетипів превалювання держави над суспільством і особистістю ліберально-демократичною моделлю, орієнтованою на громадянські права та гідність людини. При розгляді питання передумов входження України до європейського співтовариства слід акцентувати елементи « європейськості » в історії і сучасності нашої країни. Аналіз реалій і необхідних перетворень на шляху до Європи так само варто починати із трансформацій духовної сфери, насамперед, коректування ціннісних настанов українців заради успіху не тільки особи, але й всієї країни. Отже, потрібен детальний аналіз стану справ в сферах релігії, освіти, науки, культури. Зрозуміло, що необхідно всебічно охарактеризувати здобутки і проблеми в процесі « демократичного транзиту », тобто вивчити тенденції у внутрішній і зовнішній політиці. Зрушення в господарському житті країни й існуванні кожного її громадянина неможливі без усвідомлення геоекономічного коду України та його проявів у минулому і на сучасному етапі. В прагненні змінити умови життя народу необхідне порівняння з європейськими реаліями української соціосфери і визначення шляхів її вдосконалення. Особливої уваги потребують проблеми співвідношення європейського соціального досвіду із культурно-історичними традиціями українства. Логічним завершенням курсу має стати визначення основних тенденцій розвитку сучасного світу, серед яких на першому місці – глобалізація і перехід до інформаційного суспільства, а також їх дії у житті як європейців, так і українців.

Нагальна потреба і необхідність для України в світі третього тисячоліття – зміна інерційного розвитку на інноваційний. В цьому полягає головний висновок, що мають зробити студенти, які прослухають пропонований курс лекцій (як показує педагогічний досвід, часто молоді прагне висловити свою думку, обговорити гострі питання, краще зрозуміти складні проблеми, тому дуже доречні були б семіари). Орієнтир – важливий для успішного розвитку і України, і кожного її громадянина. Усвідомленню цього має сприяти викладання дисципліни «Україна в європейському цивілізаційному вимірі» у вищих навчальних закладах нашої держави.

1. Актуальні аспекти реалізації євроінтеграційних прагнень України: зб. наук. пр. за матеріалами наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 29–30 листоп. 2007 р.) / М-во освіти і науки України, Закарпат. держ. ун-т, Навч.-наук. Ін-т філософії та євроінтеграц. дослідж.; [редкол.: Ф. Г. Ващук (голова) та ін.]. – Ужгород: Ліра, 2008. – 386 с. 2. *Безега Т.* Євроінтеграція як геополітична складова у процесах впливу на економічний розвиток незалежної України / Т. Безега // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. – Ужгород, 2010. – Вип. 2. 3. *Божко Я.* Кримський вузол як символ зіткнення цивілізацій / Я. Божко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://initiativenational.blogspot.com/2015/01/crimea-is-ukraine.html>. 4. *Войтенко Ю. М.* Зіткнення цивілізацій і України: геополітичний вимір / Ю. М. Войтенко // Гілея: науковий вісник. – 2014. – Вип. 85. 5. *Гаращук О. В.* Основні функції вищої освіти України в контексті її модернізації та євроінтеграції / О. В. Гаращук, В. І. Куценко // Міжнародний науковий вісник / М-во освіти і науки України; Нац. акад. пед. наук України; ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». – Ужгород, 2014. – Вип. 8 (27). 6. *Гавриш С.* Зіткнення цивілізацій / Степан Гавриш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gavrysh.org.ua/view_article.php?id=115. 7. *Гречка М.* Зіткнення цивілізацій чи «євразійська альтернатива» / Михайло Гречка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.personal-plus.net/270/3224.html>. 8. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Закарпат. держ. ун-т, Навч.-наук. Ін-т

філософії та євроінтеграц. дослідж.; [редкол.: Ф. Г. Ващук (голова) та ін.]. – Ужгород: Ліра, 2008. – 372 с. 9. Європейський шлях освіти – це поєднання науки і освіти, – Сергій Квіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/09/04/evropejskij-shlyah-osviti---cze-poednannya-nauki-i-osviti.-sergij-kvit/>. 10. *Калакура Я.* Цивілізаційний вибір України: теоретико-методологічний, історичний та освітняський аспекти / Ярослав Калакура // Україна у світовій історії: науковий та науково-практичний журнал – Київ, 2014. – № 3 (52). 11. *Нічога М.* Зіткнення цивілізацій посеред України / М. Нічога [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/11/5126765/>. 12. *Орлова Т. В.* Всесвітня історія: курс лекцій для студ. гуманіст. ф-тів вищ. навч. закл. / Тетяна Володимирівна Орлова. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2011. – 527 с. 13. *Орлова Т. В.* Всесвітня історія. Історія цивілізацій: навч. посіб. / Тетяна Володимирівна Орлова. – К.: Знання, 2012. – 446 с. 14. *Орлова Т.* Пострадянський простір: зіткнення цивілізацій / Тетяна Орлова // День. – 2015 – № 143. 15. *Пасько В.* На теренах України відбувається «війна цивілізацій» / В. Пасько [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kobu.kiev.ua>. 16. *Репина Л.* Социальная история и историческая антропология: новейшие тенденции в современной британской и американской медиэвистике / Лорина Репина // Библиотека Гумер – История [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/odiss/21.php. 17. Сучасне українське суспільство у вимірах глобалізації і євроінтеграції: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 21–22 берез. 2013 р. / М-во освіти і науки України, Укр. акад. політ. наук, Запоріж. держ. інж. акад.; [за наук. ред. В. Г. Воронкової]. – Запоріжжя: ЗДІА, 2013. – 234 с. 18. *Требін М. П.* Розвиток громадянського суспільства в Україні в контексті євроінтеграції / М. П. Требін // Український соціум. – Київ, 2014. – № 1 (48). 19. Українське суспільство у вимірах глобалізації та євроінтеграції: тенденції та перспективи розвитку: 20–21 жовт. 2010 р.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / М-во освіти, науки, молоді та спорту України, Запоріж. держ. інж. акад.; [упоряд.: Воронкова В. Г.]. – Запоріжжя: ЗДІА, 2011. – 253 с. 20. *Череп А. В.* Сучасний стан євроінтеграційних процесів України: монографія / А. В. Череп, В. М. Вишняков. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2014. – 331 с.

УДК [94:323.13] (477) Є. Милорадович

Ірина Петренко

Діяльність Єлизавети Милорадович (1832–1890) у контексті українського національного відродження

Для періоду національного піднесення другої половини XIX ст. Єлизавету Милорадович можна з повним правом вважати яскравою представницею української еліти, котра багатогранною працею розвивала національну освіту й культуру загалом, гуртувала навколо себе свідомих представників українського руху та інтелігенції. Всі її суспільні справи були глибоко національними за суттю, спрямованими на захист власної ідентичності та ідентичності свого народу, коли над ним нависла загроза.

Ключові слова: Єлизавета Милорадович, еліта, національно-визвольний рух, національна освіта, культура, мова, інтелігенція, патріотизм, ідентичність.

Iryna Petrenko

Activity of Elizaveta Miloradovich (1832–1890) in the Context of Ukrainian National Revival

During the period of national revival of the second half of the 19th century Elizabeth Miloradovich was a real representative of the Ukrainian elite. Her works developed national education and culture. She united conscious representatives of the Ukrainian movement and intellectuals. Her public activity was deeply national, aimed at protecting the national identity.

Keywords: Elizabeth Miloradovich, Elite, National Liberation Movement, National Education, Culture, Language, Intellectuals, Patriotism, Identity.

Ірина Петренко

Деятельность Елизаветы Милорадович (1832–1890) в контексте украинского национального возрождения

Для периода национального подъема второй половины XIX ст. Елизавету Милорадович можно с полным правом считать яркой представительницей украинской элиты, которая многогранным трудом развивала национальное образование и культуру в целом, объединяла вокруг себя сознательных представителей украинского движения и интеллигенции. Все ее общественные дела были глибоко национальными по сути, направленными на защиту собственной идентичности и идентичности своего народа, когда над ним нависла угроза.

Ключевые слова: Елизавета Милорадович, элита, национально-освободительное движение, национальное образование, культура, язык, интеллигенция, патриотизм, идентичность.